

LIMPERGS WINSTTHEORIE*)

door Prof. Dr. R. Slot

Kenmerkend voor iedere winstbepalingstheorie is haar handhavingsdoelstelling, haar instandhoudingspostulaat of continuïteitscriterium. De theorie van Limperg betreffende de winstbepaling heeft als handhavingsdoelstelling de instandhouding van het bedrijf als inkomensbron voor de toekomst; dit kwam bij hem in feite neer op handhaving en van het productieapparaat, en van het nominale vermogen, kortgezegd: op kapitaalhandhaving en vermogenshandhaving. Een dubbelcriterium dus, hetgeen Van Straaten aanleiding gaf, te spreken van een theorie met een dubbele bodem¹⁾. Valt over de geslaagdheid van deze beeldspraak te twisten, in confesso is dat bij Limperg eerst van winst sprake is nadat de instandhouding is gewaarborgd zowel van het goederenkapitaal als van het geldkapitaal der bedrijfshuishouding.

Limperg was van oordeel dat zijn theorie universele betekenis had, dat zij universeel toepasbaar was. Zij was immers verkregen langs rationele weg, door logische redenering, van economisch gezichtspunt uit; hij gaf immers de rationele uitwerking van een rationele theorie? Toepassing van zijn theorie zou bovendien leiden tot een voorzichtige bedrijfspolitiek, tot een gezond beleid. Al is op een zodanige politiek niet a priori het streven gericht, aldus Limperg, zij is wel de resultante van zijn analyse.

De aanspraken die Limperg deed gelden, in het bijzonder die van de algemene toepasbaarheid van zijn theorie, hebben kritische reacties uitgelokt met name van B. Pruyt, H. C. van Straaten en R. Burgert. Eensgezind waren zij hierin, dat het zoeken naar „het” bedrijfseconomische winstbegrip is het zoeken naar de steen der wijzen.

De relativering van de geldigheid van welke bedrijfseconomische winsttheorie ook, ging gepaard met een verbreding van de doelstelling der winstbepaling. Stelde Limperg met nadruk als functie van de winstbepaling voorop, dat zij basis is voor de uitkering aan de winstgerechtigden, andere functies werden na hem mede in aanmerking genomen. Met name geldt dit voor de functie van de verantwoording en voor die van het verstrekken van informatie ten behoeve van de oordeelsvorming van de vermogensverstreckers en andere groepen van belanghebbenden. Bij deze verbreding past een trapsgewijze resultatenrekening, waarin elk stadium van de berekening antwoord geeft op een andere vraag, elke trap van de resultatenbepaling dienstig kan zijn voor een andere functie.

Veel minder tegenspraak dan zijn claim op algemene toepasbaarheid onderzocht Limpergs opvatting, dat het handelen overeenkomstig zijn winstbepalingstheorie een gezond bedrijfsbeleid met zich brengt. Hierin is hij juist bijgevallen, met name door Van Straaten, die constateerde dat Limpergs methode

*) Dit artikel is een bekorte versie van de inleiding op de Limpergherdenking over het artikel „Winst” in „Reflecties op Limperg”. Voor de literatuur wordt mede naar dat artikel verwezen.

¹⁾ H. C. van Straaten, Inhoud en grenzen van het winstbegrip (1957), blz. 64.

leidt tot een veilige politiek en dat op de winstbepaling volgens de regelen van Limperg het predikaat „goed koopmansgebruik” past²⁾. Indien dit juist is roept het wel de vraag op, waarom dit goede gebruik ook in ons land nog maar zo betrekkelijk weinig daadwerkelijk gebruik is geworden. Een recent onderzoek wees b.v. uit, dat van onze grootste ondernemingen slechts ongeveer een tiende deel in haar officiële balans en resultatenrekening integraal de vervangingswaardemethode toepast³⁾. Daar komt bij dat deze toepassing dan meestal nog maar partieel geschiedt. Meestal immers wordt de rekening Herwaardering niet gecrediteerd voor de volle waardestijging van het materiële actief, maar wordt daarop een aftrek toegepast - en wel zonder latere compensatie - voor de op deze waardestijging drukkende belasting. Het eigen vermogen van de onderneming groeit daardoor veel minder dan volgens Limpergs winstopvatting vereist zou zijn. Bij hem ligt immers de gehele waardestijging onder de „klem van de vervangingsverplichting”. Is de geschetste praktijk nu ook in strijd met het goed koopmansgebruik? Voor de beantwoording van deze vraag is van belang, dat het eigen vermogen van de ondernemingen in ons land wier aandelen beursnotering hebben (exclusief financiële instellingen), thans gemiddeld nog slechts ca. een derde deel uitmaakt van het totale vermogen. De zeer omvangrijke financiering met vreemd vermogen doet het onder bepaalde voorwaarden verantwoord zijn, en goed beschouwd zelfs gewenst, de rekening Herwaardering te verhogen met slechts een deel van de waardestijging van het materiële actief. Deze wijze van winstbepalen gaat vermoedelijk terug op O. Bakker (1939) en werd onder anderen ook voorgestaan door H. J. van der Schroeff (1975). In deze gedachtengang past de opvatting, dat het onder de huidige omstandigheden nog negeren van het financieringsaspect van de winstbepaling leidt tot een te lage winst en mogelijk ook tot een te hoge kostprijs. Het predikaat „goed koopmansgebruik” kan daaraan o.i. niet worden verleend. Tot op zekere hoogte past het beter bij de praktijkmethode van de partiële creditering van Herwaardering.

Hierbij tekenen wij aan dat ook het Tripartite Overleg (TO) in zijn Beschouwing van februari 1979, bij zijn vermelding van de vervangingswaardemethode als aanvaardbare methode van winst- en vermogensbepaling, deze verzwakte versie van die methode voor ogen had⁴⁾.

Deze Beschouwing van het TO betekende in de Nederlandse verhoudingen een belangrijke stap vooruit op de weg naar een betere, met de inflatie rekening houdende verslaggeving. Van verschillende zijden is terecht bepleit, dat de richtlijnen van het TO een minder vrijblijvend karakter zullen krijgen. Een zeer wezenlijke vraag hierbij is, in hoeverre bij de voortgezette normering van de winst- en vermogensbepaling geleidelijk zou moeten worden gestreefd - ook in internationaal verband - naar een uniforme methode daarvoor. Een sterk argument-pro zou men o.i. kunnen ontlenen aan de huidige situatie in ons land, die een kaleidoscopische, zo niet chaotische verscheidenheid van methoden en varianten van methoden laat zien. Zou voor een uitgangspunt van zulk een streven naar uniformering vooralsnog niet in de eerste plaats aan de ver-

²⁾ Idem blz. 64 en 65.

³⁾ Zie hierover verder ons artikel „Winst- en vermogensbepaling in Nederland” in het februarinummer van dit tijdschrift.

⁴⁾ Zie idem.

vangingswaardemethode gedacht moeten worden? En dan niet omdat zij winst en vermogen vaststelt „op ondubbelzinnige wijze en met juistheid”, maar omdat ze naar het ons voorkomt er aanspraak op kan doen gelden, voor dat doel de meest bruikbare - of, zo men wil, de minst onbruikbare - methode te zijn. Een voorwaarde daarbij is o.i. wel, dat de winstbepaling een financieringscorrectie bevat, in die zin dat de dotaties aan Herwaardering afhankelijk zijn van de financieringsverhoudingen in de onderneming.

COMMENTAAR NAAR AANLEIDING VAN
DE REACTIE VAN L. TRAAS
OP HET ARTIKEL „WINST” IN „REFLECTIES OP LIMPERG”

door Prof. Dr. R. Slot

Het betoog van Traas heeft, naar het op het eerste gezicht lijkt, overwegend een aanvullend karakter. De kritische opmerkingen aan ons adres zijn ook maar beperkt in aantal. Maar bij betere waarneming blijkt er heel wat meer aan de hand te zijn, blijkt er zelfs een fundamentele tegenstelling te bestaan tussen zijn benaderingswijze en de onze - en ook die van Limperg - waarbij ons zelfs éénmaal de eer te beurt valt, geschetst te worden als iemand die in Limpergiaans vaarwater terecht gekomen is, althans in zoverre dat wij op een zeer wezenlijk punt de lijn van Limperg volledig zouden doortrekken. Dit punt betreft onze opvatting dat eerst van (uitkeerbare) winst sprake is, nadat de continuïteit van de onderneming veilig gesteld is.

Dit fundamentele verschil van benadering begint al bij de doelstelling van de winstbepaling. Traas stelt de rekenschapsfunctie voorop. Dit werkt door in de wijze van winstbepaling, in het winstbegrip, dat Traas wil baseren op de historische kostprijs; toepassing van de actuele-waardemethode zou daarbij slechts een aanvullend karakter hebben.

In het beperkte kader van dit commentaar is er niet voldoende ruimte, aan de theoretische implicaties van Traas' betoog volledig recht te doen wedervaren; daarvoor is de materie te gecompliceerd en het aantal open vragen te groot. Daarom slechts een zestal kanttekeningen:

1. Is het wel juist dat eerst in het begin van de jaren zestig in de winsttheorie duidelijk naar voren kwam, dat een absolute waarheid over het winstbegrip niet bestaat? In het voorafgaande decennium hadden o.i. met name Pruyt en Van Straaten dit reeds op overtuigende wijze aangetoond. Het werk van deze bedrijfseconomen wordt thans naar wij vrezes wel eens wat ondergewaardeerd; het is ten onrechte enigszins in de schaduw komen te staan van latere publikaties.

2. De winsttheorie vertoont heden ten dage een rijk geschakeerd beeld. Traas prefereert voor deze theorie - en ook voor de praktijk van de winstbepaling - de aanduiding „rommelig”. Wat de praktijk betreft kan men dat met hem eens zijn, voor de theorie gaat ons dat wat te ver.

3. De kern van ons verschil van inzicht betreft de doelstelling van de winstbepaling. Met alle begrip voor de betekenis van de „rekenschapsfunctie” zijn wij toch van mening, dat bij Traas de klassieke functie van de jaarrekening, ba-